JEALOUSY SOURCES

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d" to be published in the future.

1) פלא יועץ -- קנאה

קנאה היא מדה רעה מאד כמאמר התנא 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם' והנה יצר לב האדם רע וחושק להיות יחיד בדורו בחכמה ומעשים בעושר וכבוד ומתוך כך מצטער כשיש אחר כמוהו או גדול וטוב ממנו ומקנא לו ומבקש רעתו ומספר בגנותו. וגדולה שנאה שהיא מחמת קכאה אש אוכלה היא לאין מרפה ומי שיש בו מדה רעה זו כל ימיו מכאובים ואוכל לחם העצבים ואין לו רעים אהובים ומרבה ריבות והוא שמח לאיד ורוצה בתקלת חבירו ...

2) משלי ו:לד

כִּי-קִנְאָה חֲמַת-גָּבֶר וְלֹא יַחְמוֹל בְּיוֹם נָקָם׃

3) משלי כז:ד

אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה׃

4) שיר השירים ח:ו

שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל-לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל-זְרוֹעֶךָ כִּי-עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃

5) משלי יד:ל

חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃

6) איוב ה:ב

כִּי לֶאֱוִיל יַהֲרָג-כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה׃

7) קהלת ט:ו

גַּם אַהֲבָתָם גַּם-שִׂנְאָתָם גַּם-קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין-לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר-נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃

8) סנהדרין נט:

היה רבי יהודה בן תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר, ומסננין לו יין. הציץ בו נחש וראה בכבודו, ונתקנא בו.

9) בראשית ד:ד-ה

וְהֶבֶל הֵבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע ד' אֶל-הֶבֶל וְאֶל-מִנְחָתוֹ׃ וְאֶל-קַיִן וְאֶל-מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃

10) בראשית לז:יא

וַיְקַנְאוּ-בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדָּבָר׃

11) מדרש משלי א:יט

אמר ר' יהושע בן לוי לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירתו של יוסף.

13) מדרש, שיר השירים רבה ח:ז

קשה כשאול קנאה שקנא עשו ליעקב ...קשה כשאול קנאה שקנאו בו (יוסף) אחיו ... קשה כשאול קנאה קנאה שקנא שאול לדוד ... קשה כשאול קנאה קנאה שמקנא לה (לאשתו) ואומר לה אל תדברי עם איש פלוני והלכה ודברה עמו מיד ... קשה כשאול קנאה שעתיד הקב"ה לקנא לציון קנאה גדולה...
כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי ד' קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃

14) במדבר יא:כח-כט

וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן-נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל-עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי-יִתֵּן ד' אֶת-רוּחוֹ עֲלֵיהֶם׃

15) מדרש דברים רבה ט:ט
...אותה שעה צעק משה ואמר מאה מיתות ולא קנאה אחת ושלמה מפרשה (שיר ח) כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה אהבה שאהב משה ליהושע ומה שקינא משה ביהושע כיון שקיבל עליו למות התחיל הקדוש ברוך הוא מפייסו אמר ליה חייך בעולם הזה הנהגת את בני אף לעתיד לבא על ידיך אני מנהיג אותן מנין שנאמר (ישעיה סג) ויזכור ימי עולם משה עמו׃

16) במדבר ה:יד-טו, כט
וְעָבַר עָלָיו רוּחַ-קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת-אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ-עָבַר עָלָיו רוּחַ-קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת-אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃ וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת-אִשְׁתּוֹ אֶל-הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת-קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא-יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא-יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי-מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן׃
זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃

17) אבות ד:כא
רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם׃

19) סוטה מט.
שני ת״ח הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה ־ אחד מת ואחד גולה.

20) תענית ח.
רבא אמר׃ שני תלמידי חכמים שיושבין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף, ומעלין אותו.

23) מגילה יב.
תניא, רבי יהודה אומר׃ הראוי לכסף לכסף, הראוי לזהב לזהב. אמר לו רבי נחמיה׃ אם כן אתה מטיל קנאה בסעודה, אלא׃ הם של כסף ורגליהן של זהב.

19) מדרש, במדבר רבה ט:יא
אין קנאה אלא לשון כעס.

20) שבת קנב:
דכתיב (משלי יד) ״ורקב עצמות קנאה״ כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים, כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים.

21) סנהדרין יז.
...שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה׃ כיצד אעשה? אברור ששה מכל שבט ושבט ־ נמצאו שנים יתירים, אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט ־ נמצאו עשרה חסרים, אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה ־ הריני מטיל קנאה בין השבטים, מה עשה? בירר ששה ששה, והביא שבעים ושנים פיתקין, על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם׃ בואו וטלו פיתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר׃ כבר קידשך שמים, מי שעלה בידו חלק־ אמר׃ המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך?

22) שבת י׳:
לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו ־ נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

23) שבת י׳:
לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו ־ נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

24) אבות דרבי נתן ד:ו
בשלשה דברים שינה הקב״ה את בני אדם זה מזה אלו הן בקול בנעימה ובמראה. ... שאלמלא שינה הקב״ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאין זה בזה לפיכך שינה הקב״ה נעימות בני אדם של זה מזה נעימה של זה אינו דומה לזה ושל זה אינו דומה לזה.

25) פלא יועץ -- קנאה
וכל ישראל הם גוף א׳ כאיש א׳ וראוי לשמוח על טובת חברו ולהצטער על צרתו כמו על עצמו בפרט בשום לב שאפילו בזמן שהרשעים בצער -- שכינה מצטערת, מה הלשון אומרת וכו׳ כל קבל דנא כשישראל בנחת ישמח ה׳ במעשיו ועד שבזמן שאדם בדוחק ובצער לא יוכל לעבוד את בוראו והדוחק מעבירו על דעתו ועל דעת קונו וזה צער השמים משא״כ

כשהוא בנחת ובריוח מרבה להטיב ועושה נחת רוח ליוצרו ובזמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, ובהדי הוצא לקי כרבא. ובזמן שהצדיקים בעולם יתרבה השפע וברכה רבה וברבות הטיבה רבו אוכליה.

26) שבת קלט.

ואמר רבי מלאי: בשכר (שמות ד) וראך ושמח בלבו זכה לחשן המשפט על לבו.

27) סנהדרין קה:

בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו.

28) פלא יועץ -- קנאה

אבל יש קנאה טובה כמאמר רבותינו זכרונם לברכה " קנאת סופרים תרבה חכמה". ויתאוה וישתדל לעלות במעלות החכמה ועבודת ה' יתברך שמו כקדושים אשר באר. וחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב. ואם רואה שחבירו מוצלח במעשי, זאת תהיה קנאתו באומרו בודאי שהכל לפי מעשיו של אדם פרי מעלליו יאכל. ויקנא לבו ביראת ה' על דרך דכתיב "ותקנא רחל באחותה". ופירשו רבותינו זכרונם לברכה שקנאה במעשיה הטובים, שאמרה אילו לא היתה טובה ממני לא זכתה להבנות. ומתוך כך ייטיב מעשיו לעשות נחת רוח ליוצרו כי זה כל האדם.

29) בבא בתרא כא.

קנאת סופרים תרבה חכמה.

30) מדרש תהילים לז:א

"לדוד אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה", זהו שאמר הכתוב "אל יקנא לבך בחטאים" (משלי כג יז), ובמה תקנא, "כי אם ביראת ה' כל היום" (שם שם משלי כ"ג), אל תקנא בנרן של רשעים, שאינו כלום, כמה שמן יש בו, שמינית או רביעית, אין לו אחרית, השמן משתלם, והנר מתכבה מיד, וכן הוא אומר כי לא תהיה אחרית לרע נר רשעים ידעך (שם משלי כד כ), הלכה האורה שלו, לכך אמר (דוד) אל יקנא לבך בחטאים, קנא לנר שאינו נדעך לעולם, ואין האור שלו פוסקת, ואיזה הוא, זה כי נר מצוה ותורה אור (שם משלי ו כג), לכך אל יקנא לבך בחטאים, אמר הקב"ה קנא לי, שאילולי הקנאה אין העולם עומד, ואין אדם נושא אשה, ואינו בונה בית, שאילולי שקנא אברהם, לא היה קונה שמים וארץ, ואימתי קנא שאמר למלכי צדק.

31) משלי כג:יז

אַל יְקַנֵּא לִבְּךָ בַּחַטָּאִים כִּי אִם בְּיִרְאַת ד' כָּל הַיּוֹם:

רש"י - אל יקנא לבך בחטאים - בהצלחתם להיות רשע כמותם:

אבן עזרא -- כי אם - באיש יראת ה' תקנא:

32) בראשית ל:א

וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל-יַעֲקֹב הָבָה-לִּי בָנִים וְאִם-אַיִן מֵתָה אָנֹכִי:

33) מדרש, בראשית רבה עא:ו

ותרא רחל כי לא ילדה וגו', ותקנא רחל באחותה, א"ר יצחק כתיב (משלי כג) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום, ואת אמרת ותקנא רחל באחותה אלא מלמד שקינאתה במעשיה הטובים אמרה אילולי שהיא צדקת לא היתה יולדת, ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.

34) מגילה יג.

אמר: אין אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה.

35) שמות כ:ה

לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי ד' אֱלֹקֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:

36) שמות לד:יד, דברים ה:ט, ו:יד-טו

לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי ד' אֱלֹקֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-שִׁלֵּשִׁים וְעַל-רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:
לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹקֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם: כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן-יֶחֱרֶה אַף-ד' אֱלֹקֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

37) מדרש מכילתא ו

כי אנכי ה' אלהיך א-ל קנא. אני שליט בקנאה ואין קנאה שולטת בי שנאמר (תהלים קכ"א) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. דבר אחר אני ה' אלהיך אל קנא אני שליט בקנאה ואין קנאה שולטת בי אני שליט בנומה ואין נומה שולטת בי שנאמ' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. דבר אחר אני ה' אלהיך אל קנא בקנאה אני נפרע מן עבודה זרה אבל רחום וחנון אני בדברים אחרים. שאל פלוסופוס אחד את רבן גמליאל כתיב בתורתכם כי ה' אלהיך אל קנא וכי יש כח בעבודה

זרה להתקנות בה גבור מתקנה בגבור חכם מתקנא בחכם עשיר מתקנא בעשיר אלא יש כח בעבודה זרה להתקנות בה אמר לו אלו אדם קורא לכלבו בשם אביו וכשהוא נודר בחיי כלב זה במי האב מתקנא בבן או בכלב.

38) מדרש דברים רבה ב:יח
וכתיב (דברים ד) כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אל קנא רבנן אמרי הואיל ואין בעבודת כוכבים ממש למה קורא אותן אלהות אמר ר' פנחס בר חמא כדי ליתן שכר לכל מי שפורש ממנה אמר הקב"ה אע"פ שאין בה ממש כיון שפורש אדם ממנה מעלה אני עליו כאלו הוא עובד למי שיש בו ממש.

39) ברכות לא:
דברה תורה כלשון בני אדם.

40) מדרש תנחומא צד:ו
כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אל קנא, כיצד הוא קנא שנאמר (הושע ב) וארשתיך לי באמונה כמו שמקנא הבעל לאשה כך הקב"ה מקנא.

41) במדבר ה:יד
וְעָבַר עָלָיו רוּחַ-קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת-אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ-עָבַר עָלָיו רוּחַ-קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת-אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃

42) פירוש רבינו בחיי על שמות כ:ה
ודע כי לא תמצא בכל התורה קנאה בהקב"ה כי אם בעוון עבודת גלולים, והטעם כי כיון שקבלו ישראל עליהם אלהותו של הקב"ה בקבלת התורה הנה הם לקוחים לחלקו ביחוד והם עם מיוחד לאדון יחיד וכאשר הם נשמטים ממנו פונים אל אלהים אחרים ראוי שיקנא בהם כאיש אשר יקנא באשתו בלכתה לאחרים, ומזה לא תמצא בכל ספרי הנביאים שיתפוש שום נביא לשום אומה בענין עבודת גלולים כי אם לישראל, והוא שכתוב (דברים ד, יט) אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה'׃

43) פלא יועץ -- קנאה
ויש עוד מין קנאה אחרת שהיא טובה עד מאד לקנאות קנאת ה' צבאות לשבר מלתעות רשע ולהקים דגל התורה וידוע מעלת פינחס קנאי בן קנאי בקנאו קנאת ה' צבאות ויקרא'לו ה' שלום ובזה נשתבחו שבט לוי האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו.

44) במדבר כה:יא-יג
פִּינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת-חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת-קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא-כִלִּיתִי אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃ לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת-בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃ וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹקָיו וַיְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

45) מלכים א' יט:י'-יד
וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַד' אֱלֹקֵי צְבָאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי ד' וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ ד'׃ וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ ד' וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה-לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַד' אֱלֹקֵי צְבָאוֹת כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃

46) מדרש, פסיקתא רבתי ד:ג
משה קנאי "מי לה' אלי" (שמות שם לב:כו) ואליהו קנאי "ויאמר אליהו לכל העם גשו נא אלי" (מלכים א' יח:ל).

47) פירוש העמק דבר על במדבר כה:יב
את בריתי שלום - בשכר שהניח כעסו וחמתו של הקב"ה ברכו במדת השלום. שלא יקפיד ולא ירגיז. ובשביל כי טבע המעשה שעשה פינחס להרוג נפש בידו. היה נותן להשאיר בלב הרגש עז גם אח"כ אבל באשר היה לש"ש משה"ה באה הברכה שיהא תמיד בנחת ובמדת השלום. ולא יהא זה הענין לפוקת לב. וע' כיב"ז בס' דברים יג:יח ברוצחי עיר הנדחת׃

48) דברים יג:יג-יז
כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר ד' אֱלֹקֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹקִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם׃ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב׃ וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַד' אֱלֹקֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃

49) דברים יג:יח
וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ד׳ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃

50) גר״א, אבן שלמה, פרק ג
כל העברות והחטאים באים מחדה כמו שאמרו ״לא תחמוד״ כולל כל הדברות וכל התורה. והסתפקות, שהוא ההפוך, הוא יסוד כל התורה, והוא אמונה שלמה שלא לדאוג דאגת מחר.
תני ר׳ חייא פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה, ר׳ לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה.

51) מדרש ויקרא רבה כד:ה
תני ר׳ חייא פרשה זו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ר׳ לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה... לא תחמוד וכתיב הכא ואהבת לרעך כמוך.

52) מדרש בראשית רבה כד:ז
ר״ע אומר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה.

53) פלא יועץ ערך חמדה
ידועה רעת החמדה כי רבה וכתבו המפ׳ שהיא העשירית מעשרת הדברות והיא גדולה מכולם שע״י החמדה יכול לעבור על כל התורה.

54) משנה אבות ה:יט
כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שְׁלשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וּשְׁלשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה, מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

55) פירוש ברטנורה על משנה אבות ה:יט
עין טובה - מסתפק במה שיש לו ואינו חומד ממון אחרים. שכן מצינו באברהם שאמר למלך סדום (בראשית יד) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך׃

56) פירוש רבינו יונה על משנה אבות ב:יב
ר׳ אליעזר אומר, עין טובה. מי ששמח בחלקו.

57) פירוש הרמב״ן על שמות כ:יג
...ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו.

58) שמות כ:יד
לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא-תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

59) דברים ה:יח
וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

60) ספר מצוות הגדול (סמ״ג) קנח
כתוב בעשרת הדברות לא תחמוד וכתוב שם עוד לא תתאוה והכל אחד ותני׳ במכילתיה לא תחמוד יכול אפילו בדברים תלמוד לומר (דברים ז, כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך עד שיעשה מעשה... כתוב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך ולפי דבריו החמיר בבית מבאשת איש אלא החמוד והתאוה הכל אחד וכן פירשו אונקלוס לא תרוג וכן (בראשית ב, ט) ונחמד למראה מתרגמינן דמרגג למיחזי וכן פירש רבינו שלמה (ואתחנן) כי הכל אחד׃

61) פירוש רש״י על דברים ה:יז
לא תתאוה - לא תירוג, אף הוא לשון חמדה, כמו נחמד למראה (בראשית ב, ט.), דמתרגמינן דמרגג למחזי׃

62) זוהר, חלק ג:רסא.
אמר רבי יוסי מאי ולא תתאוה כיון דכתיב ולא תחמוד דהא בהאי סגי. א״ל זכאין אינון מארי קשוט חמידה חד דרגא. תאוה דרגא אחרא. חמידה דאי אזיל למיסב דיליה בגין ההיא חמידה דנקט אזיל למעבד עובדא. תאוה לאו הכי דהא אפילו דלא ינקוט אורחא למהך אבתריה והא אוקמוה חברייא.

63) רמב״ם, הלכות גזילה א:י'-יא
כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שנ׳ דברים ה׳ י״ח לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד.

התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אע״פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל...

64) שולחן ערוך, חושן משפט שנט:י׳-יא
כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חבירו או כל דבר שאיפשר שיקנהו ממנו, והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד. כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בזה, כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלא תעשה של לא תתאוה, ואין תאוה אלא בלב בלבד.
התאוה מביא לידי חמוד והחמוד מביא לידי גזל...
על שאמר בכאן עין הרע בלשון זכר שזהו העויין ברע.

65) מדרש מכילתא, פרשת החודש ח
לא תחמוד בית רעך. כלל. ועבדו ואמתו ושורו וחמורו. פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. וכשהוא אומר וכל אשר לרעך חזר וכלל. אי כלל כלל הראשון הרי אמרת אלא חזר וכלל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה אף כלל מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה... אי מה הפרט מפורש בדבר שאינו בא ברשותך אלא ברצון בעלים אף אין לי אלא דבר שאי אפשר לבא ברשותך אלא ברצון בעלים יצא שאתה חומד בתו לבנך או בנו לבתך או אפי׳ חומד בדבור ת״ל (שם ה׳) ״לא תחמוד כסף וזהב עליהם״ מה להלן עד שעושה מעשה אף כאן עד שעושה מעשה:

66) טור, חושן משפט שעא
עוד לשון א״א הרא״ש ז״ל בתשובות ג׳ עבירות הן בענין גזילת קרקע הראשונה במחשבה שחמד (ס״א שהתאוה) ממון חבירו בלבו והשנית בדבור שדבר אילו היה אותו ממון של זה שלו והשלישית זה שמוציא מחשבתו לפועל והולך וגוזל ממון חבירו:

67) שולחן ערוך, חושן משפט שנט:י׳
כל החומד עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חבירו או כל דבר שאיפשר שיקנהו ממנו, והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד. כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חבירו וכל כיוצא בזה, כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלא תעשה של לא תתאוה, ואין תאוה אלא בלב בלבד.

68) פלא יועץ ערך חמדה
... וכל המשתדל ליטול חפץ של חבירו בחנם או ברצי כסף עובר על לא תחמוד ואפ״ אם לא השתדל רק חשב בלבו שהיה חפץ שיבא זו לידו הרי עבר על לאו דלא תתאוה.

69) זוהר יתרו ב:צג
לא תחמד לא פסיק טעמא כלל. ואי תימא אפי׳ חמודא דאורייתא אסיר כיון דלא פסקא. תא חזי בכלהו עבדת אורייתא כלל ובהאי עבדת פרט. בית רעך שדהו ועבדו וגו׳ בכל מילי דעלמא. אבל אורייתא איהי חמודת תדיר שעשועים גנזי דחיי ארכא דיומין בעלמא דין ובעלמא דאתי.

70) שו״ת בצל חכמה ג:מג
...מבאור דדוקא לימוד התורה ממעטינן לי שצריך ללמדה בחינם ואינו בקונה ומקנה, אבל ס״ת תפילין ומזוזות אף שאינו רוצה בהם רק לצורך מצוה דומיא דלימוד התורה הרי הם בכלל לא תחמוד כל אשר לרעך, כיון שהם בקונה ומקנה שא״צ ליתנם לחברו בחנם, ומכש״כ שופר, לולב, מצה וכה״ג שאפשר להשתמש בהם לצורכי חול דשייך בהו לאו דלא תחמוד ודלא תתאוה אף שהוא אינו חומד ומתאוה להם רק לצורך מצוה בלבד... לפי״ז בודאי בקונה שופר, לולב, מצה וכל כה״ג שבעצם מילי דעלמא נינהו שייך בהו לאו דלא תחמוד גם כשהוא רוצה בהם לצורך מצוה בלבד, שהרי הם דומיא דפרטי דכתיבי, לא תחמוד בית רעך וגו׳ ושורו וחמורו, והרי אסור לחמוד בית חבירו כדי לקיים בו מצות מזוזה.

71) פירוש רבינו בחיי על שמות כ:יד
...ואמנם מצינו חמדה שהיא מותרת והיא חמדת התורה והמצוות, וכמו שאמרו חז״ל (בבא בתרא כא.) קנאת סופרים תרבה חכמה, והחמדה והקנאה הזאת היא מותרת ויש לאדם שכר עליה.

72) ספר שמירת הלשון, חלק ב׳, חתימת הספר ד
לְכְאוֹרָה יֵשׁ בָּזֶה הַלָּאו דְּ״לֹא תַחְמֹד״. וְכֵן כָּל כְּהַאי גַּוְנָא מַתָּנוֹת שֶׁל רְשׁוּת [לַאֲפוּקֵי שֶׁל צְדָקָה], שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ שֶׁל הַנּוֹתֵן לְתֵּן, כִּי אִם לְאַחַר הַפְצָרַת רֵעִים, יֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם ״לֹא תַחְמֹד״

73) מנחת חינוך, מצוה לח
והנה לכאורה טעמא בעי כיון שבפחות משוה פרוטה משום שישראל מוחל וכאן לענין הלאו דלא החמוד לא מהני לדעת הר״מ אף מתרצה בסוף מ״מ עבר ונראה דעיקר הטעם הוא מכלל השיעורין שאצל דיני ממון הכל בפרוטה ופחות משוה פרוטה לא נקרא ממון...

74) כלה רבתי ו

ת״ש ושמעינהו לכלהו לא תחמוד אפילו ממון פלוני לי.

75) שו״ת ארץ צבי (אריה צבי פראמער) סימן ד

...דחימוד הוא רק בחפץ שאינו מצוי וכו׳...

76) סוטה ט. ופירושי רש״י ומאירי

תנו רבנן: סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה, ומה שבידה נטלוהו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו...וכן מצינו בקין, וקרח,

רש״י – קרח - על הכהונה ונבלע.

מאיר״י -- ...לפי הדרש קרח בנשיאות בלעם

77) שו״ת שבט קהתי ג:שכט

...בענין לאו דלא תתמוד דאינו נוהג בחפץ העומד למכירה ונראה דחפץ שאינו עומד למכירה אלא אם יתנו לו סכום גדול ימכרנו אבל באין רוצה למכור אם אין נותנים לו סכום פחות נראה דאסור להפצירו שימכור בפחות כיון דאין החפץ עומד למכירה ודו״ק.

78) ספר חרדים, כא:ב-ה

... וכשישתדל ליקח הקרקע או המטלטלין מחבירו שלא היה בדעתו למוכרן אלא שהפציר עליו או הרבה עליו רעים או הרבה לו דמים עד שלקחו אז עבר על לא תחמוד דאין חימוד אלא על ידי מעשה אבל על לאו דלא תתאוה משגמר והסכים בלבו להשתדל בכל עוז לקנותו ממנו מיד עבר דאין תאוה אלא בלבד ...

79) שערי תשובה ג:מג

לא תחמוד בית רעך (שמות כ, יד), לא תתאוה בית רעך (דברים ה, יח). הוזהרנו בזה שלא להתעולל עלילות ברשע לקחת שדה וכרם וכל אשר לרענו, גם כי נתן מכרם. והוזהרנו על מחשבת הדבר הרע הזה שלא נסכים במחשבתנו לעשותו, שנאמר: לא תחמוד. ואם יכסוף אדם שימכור לו חברו שדה או כרם או אחד מחפציו ולא יש את נפשו למכרו, ואם יפצר בו ברוב דברי תחנונים יבוש להשיב פניו, אסור לפצור בו, כי זה כמו הכרח ואונס. והחומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד, שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת, בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חפצה ולא ירע לבבו בתתו לו:

ומה שכתבתי בענין לא תחמוד דדעת רבינו יונה ז״ל בס׳ שע״ת דהמפציר ליתן לו מתנה עובר בלא תתמוד וכ״ק שליט״א כ׳ אולי דעת יחיד הוא אינני כדאי לדון דה״ק דלענ״ד הקלושה והרטושה הדברים מוכיחים מעצמן ואפי׳ לא אמרן ר״י הי׳ ראוי לדון כן מהיקש שכליי לפי פסק הרמב״ם והשו״ע סימן שנ״ט סעי׳ יוד כל החומד עבדו או אמתו או כליו ש״ת או כ״ד שאפשר שיקנהו ממנו והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו הר״ז עובר בלא תתמוד הנה דאע״ג דבסוף מכר מדעתו מ״מ כיון בסיבת הפצרתו עד שהוציאו מרצונו עובר בלא תחמוד במכר שנתן לו מעות כן כש״כ במתנה שאם מפציר לו מתנה עובר.

80) ספר החינוך תטז

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. גם כל בני העולם מחוייבין בה, לפי שהיא ענף למצות גזל שהיא אחת מן השבע מצוות שנצטוו עליהם כל בני העולם.

81) ספר חסידים צט

לא תחמד אשת (שמות כ יז) כתיב בלא ואי״ו לא תחמד, אזהרה שלא ליפות עצמו כדי שישר בעיני אשת רעהו, ויכניס אהבתו ויפיו בלבה, לא תהי׳ חומד לאשת רעך. ועוד קרי לא תחמד שלא ישבח אשה יפה בפני חבירו, שמא יגרור אחריה והי׳ בך חטא, כלומר לא תחמד אשת רעך לאחרים...

82) סוטה ט.

שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו.

83) ספר מצוות הקטן יט

...מצינו בנחש הקדמוני, שהיה סבור (ליהנות) [להיות] מלך על כל החיות והבהמות, ועכשיו ארור מכל הבהמה. היה סבור ללכת בקומה זקופ׳, ועכשיו על גחונך תלך. היה סבור לאכול מעדנים כאדם, ועכשיו ועפר תאכל כל ימי חייך. היה סבור להרוג אדם וליקח חוה אשתו, ועכשיו ואיבה אשית. וכן בקין וקרח ובלעם ודואג האדומי ואחיתופל ואבשלום וגחזי ואדוניה ועוזיה והמן שנתנו עיניהם במה שאינו שלהם. ולא מבעיא שמה שבקשו לא נתנו להם. אלא אף מה שבידם נטלו... וגם אוי לו לחומד שכל ימיו מכאובים ולא ישמח. והשמח בחלקו שמח הוא לעולם.